

І.М. Вигівська, к.е.н., доц.

Ю.В. Демчук, магістр

Житомирський державний технологічний університет

В.К. Макарович, к.е.н.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Внутрішні ризики факторингового бізнесу: ідентифікація, причинно-наслідкові зв'язки, обліковий та управлінський аспекти

Ідентифіковано ризики господарської діяльності факторингової компанії. Розмежовано виявлені ризики на внутрішні (фрод ризик, кредитний ризик, ризики ліквідності, неплатежу, персоналу, невиконання постачальником умов договору поставки/факторингу) та зовнішні (правовий, інфляційний, валютний, процентний, галузевий ризики, ризик країни). Встановлено причинно-наслідкові зв'язки виявлених ризиків. Окреслено зміст інформаційних запитів керівної ланки факторингової компанії, а також підсистем управління (системи бухгалтерського обліку, економічного аналізу, контролю та планування) і напрями інформаційних потоків між ними (щодо управління внутрішніми ризиками компанії). Наведені пропозиції сприяють удосконаленню обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками факторингового бізнесу, вибору альтернативних методів управління ризиками, впливу на їх ймовірні наслідки, мінімізації негативного впливу ризиків на фінансовий стан компанії, встановленню ефективності факторингових операцій в умовах ризику.

Ключові слова: факторинг; факторинговий бізнес; ризик; бухгалтерський облік; внутрішні ризик; зовнішні ризики; інформаційні потреби; управління.

Постановка проблеми. Ризик факторингових операцій, як багатоаспектне явище, є складною економічною категорією, оскільки включає всі ризики учасників факторингу. Тому ідентифікація ризиків саме факторингової компанії є актуальною з позиції управління внутрішніми ризиками (ризиками діяльності), що, безпосередньо, дозволяє оцінити ефективність факторингового бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням ідентифікації ризику діяльності факторингової компанії займалися такі вчені як: О.Ю. Євсейкіна [1], О.М. Левченко [3], В.П. Ляшко [4], О.В. Орлова [5], О.І. Пальчук [6], Н.В. Тараба [7], Я.О. Чапичадзе [8].

Метою дослідження є ідентифікація ризиків факторингового бізнесу, їх поділ залежно від цілей управління, а також визначення причинно-наслідкових зв'язків виявлених ризиків діяльності підприємства-фактора, що сприятиме правильній побудові системи управління ризиками та дозволить сформувати затребуване обліково-аналітичне забезпечення такого управління.

Викладення основного матеріалу. Виходячи з того, що об'єктом нашого дослідження є ризики факторингового бізнесу, тобто компанії-фактора, зупинимось детальніше на внутрішніх ризиках їх діяльності (рисунком 1). Зазначимо, що саме ця група ризиків факторингового бізнесу є контрольованою (в певній мірі) суб'єктами управління небанківської фінансово-кредитної установи.

Згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2, ст. 12, ст. 29] управління фінансової установи повинно містити систему управління ризиками, про що компанія повинна відзвітуватися у звіті про корпоративне управління фінансовою установою та вказати ефективність такої системи, фактори виникнення ризиків діяльності та рівень ризикованості операцій установи.

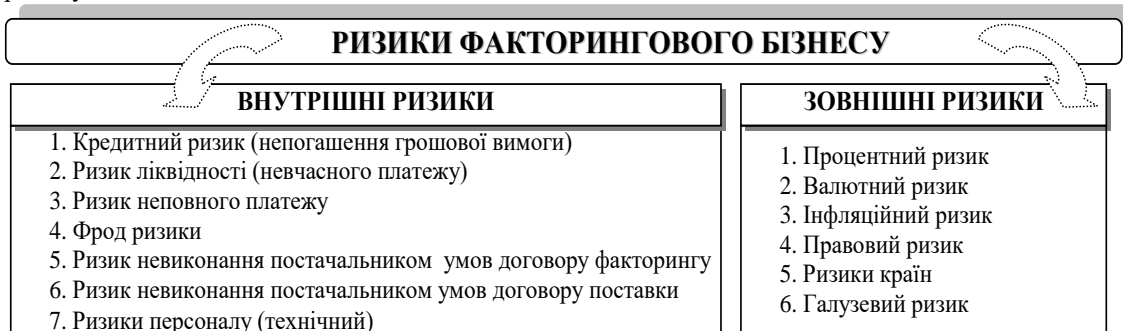

Рис. 1. Ідентифікація ризиків факторингового бізнесу для цілей управління

Задля виявлення факторів впливу на виникнення та рівень ризиків факторингового бізнесу здійснено ідентифікацію їх причинно-наслідкових зв'язків (табл. 1), що дозволяє суб'єктам управління факторингової компанії, залежно від виду факторингу та його ризиків, обрати необхідні методи зниження (або нейтралізації) ризику та удосконалити організацію бухгалтерського обліку факторингових операцій з їх урахуванням.

Таблиця 1

Ризики факторингового бізнесу та їх причинно-наслідкові зв'язки

№ з/п	Ризик	Причина	Наслідки
Внутрішні ризики факторингової компанії			
1	Кредитний ризик (непогашення грошової вимоги)	Дефолт (банкрутство) покупця	Неможливість покупця розрахуватися з фактором за товар або послуги, отримані від постачальника
2	Ризик ліквідності (невчасного платежу)	Тимчасова неплатоспроможність покупця	Виникнення додаткових витрат у фактора, а також дисбалансу фінансових активів та фінансових зобов'язань фактора
3	Ризик неповного платежу	Неплатоспроможність, система знижок, повернення поставки з різних причин	Недоотримання коштів, що призводить до втрат у результатах діяльності
4	Фрод ризики	Навмисні дії покупця або постачальника, їх обох задля отримання вигод, змова співробітників фактора	Збитки від факторингової операції
5	Ризик невиконання постачальником умов договору факторингу	Несплата комісійних, невиконання зворотних вимог та заставних зобов'язань	Недоотримання фактором доходів та/або компенсації несплаченої дебітором заборгованості за поставку
6	Ризик невиконання постачальником умов договору поставки	Недоставка товару, брак товару	Покупець буде розраховуватись з фактором лише на суму фактичної поставки, що може бути менше ніж сума первинного траншу коштів постачальнику
7	Ризики персоналу (технічний)	Помилки, порушення, не кваліфікованість персоналу, хибні управлінські рішення	Понесення додаткових витрат або втрат в результаті діяльності
Зовнішні ризики факторингової компанії			
1	Процентний ризик	Наявність у фактора залучених коштів	Виникнення витрат на сплату відсотків за залучення коштів у разі підвищення процентної ставки
2	Валютний ризик	Здійснення імпортного та експортного факторингу	Витрати у зв'язку з різкими змінами валютного курсу
3	Інфляційний ризик	Відстрочення платежу	Знецінення боргу покупця у зв'язку з підвищення рівня інфляції
4	Правовий ризик	Недотримання вимог чинного законодавства	Витрати на усунення помилок, штрафні санкції
5	Ризики країн	Політичні рішення, економічні процеси, соціальні умови в країні контрагента	Втрати, зумовлені втіленням прийнятих політичних, економічних та соціальних рішень (міжнародні санкції тощо)
6	Галузевий ризик	Боржник належить до високо ризикованої галузі	Галузь повільно розвивається або перебуває під державним контролем, що зумовлює проблеми з розрахунками

Як бачимо із таблиці 1, виявленні причини (фактори) виникнення внутрішніх та зовнішніх ризиків є ефективним інструментом при виборі методів управління ризиками. Виходячи з того, управління можуть піддаватися тільки ті ризики, які виникли в ході діяльності факторингової компанії, тобто внутрішні, визначено їх місце в системі управління фінансової установи (рис. 2). Це, в свою чергу, сприяє виявленню інформаційних потреб управління та дозволяє виявити напрями формування інформаційного забезпечення з метою управління внутрішніми ризиками фірми.

Рис. 2 Внутрішні ризики факторингового бізнесу в системі управління з метою ідентифікації інформаційних потреб суб'єктів управління внутрішніми ризиками

Виявивши проблеми інформаційного забезпечення управління ризиками факторингової компанії, окреслимо зміст інформаційних запитів вищого керівництва, кожної з підсистем управління між собою та напрями інформаційних потоків між ними.

Щодо власника та керуючого компанією формування інформаційних запитів кожної із підсистем управління:

1) планування – допустимі норми ризику, ліміти фінансування, критичні обсяги простроченої дебіторської заборгованості;

2) бухгалтерський облік – внутрішня звітність про обсяги факторингових операцій за видами факторингу, витрати на управління ризиками в розрізі методів управління, експертні оцінки рівня ризику, його ймовірні наслідки (як умовні факти господарського життя);

3) економічний аналіз – відомості про ефективність здійснення факторингової операції, вплив ризиків на прибутковість факторингового бізнесу;

4) контроль – доцільність застосування методів управління ризиків, дотримання лімітів фінансування, своєчасність нарахування резервів та ін.

Система бухгалтерського обліку здійснює інформаційні запити до системи планування в частині нормативних (допустимих) значень ризиків, розміру лімітів фінансування та нарахування резервів. В свою чергу, суб'єкти планування діяльності факторингової компанії в умовах ризику потребують даних про фактичний рівень ризику, обсяги страхування, фінансування, передачі ризику, нарахованих резервів, простроченої дебіторської заборгованості тощо.

Система економічного аналізу факторингової компанії (для цілей управління ризиками) по відношенню до системи бухгалтерського обліку має односторонній інформаційний потік: показники внутрішніх управлінських звітів, фінансової звітності щодо дебіторської заборгованості, її прострочення, витрат, доходів та фінансових результатів від здійснення факторингової діяльності, панель та карту ризиків, обсяг грошових надходжень, величину власного капіталу, зобов'язань тощо. Проте, для системи планування аналіз відповідає на інформаційні запити щодо ефективності здійснення факторингової операції при певному рівні ризику та економічній доцільності застосованих методів управління ризиками, їх вплив на основні фінансові показники діяльності факторингової компанії. Формування інформації для системи планування можливе лише у випадку, якщо остання першочергово надала системі економічного аналізу нормативні значення допустимого рівня ризику та його наслідків, ефективності методу управління тощо.

Система контролю є найбільш потужною щодо формування інформаційних запитів та отримання у відповідь інформаційних потоків від інших підсистем управління. Вона, як і система економічного аналізу, повинна отримати від системи планування вихідні дані для можливості здійснення контролю за даними бухгалтерського обліку про факторингові операції, що перебувають під впливом ризиків та у процесі ризик-менеджменту. Відповідно отримані результати контролю дозволяють виявити відхилення від внутрішніх нормативів факторингової компанії (передається системі планування), неефективність того чи іншого виду факторингу (системі управління), економічну невиправданість застосування заходів мінімізації ризиків (системі ризик-менеджменту), а також помилки у веденні бухгалтерського обліку та складання внутрішньої управлінської та фінансової звітності фінансової установи в частині операцій з факторингом в умовах ризику.

Отже, ризик-менеджер, яким може виступати як вище керівництво, так і окремі працівники різних підрозділів за посадою, централізують всі вищеописані інформаційні потоки з метою ефективного управління факторинговим бізнесом в умовах ризику, виявлення слабких місць в самій системі управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Рівень зовнішніх ризиків факторингового бізнесу залежить від безлічі невідконтрольних політичних, економічних, соціальних та географічних факторів, тому основну увагу зосереджено на питаннях управління внутрішніми ризиками. Тому, в ході дослідження виділено групу внутрішніх і зовнішніх ризиків факторингового бізнесу та встановлено їх причинно-наслідкові зв'язки. В свою чергу, через визначення інформаційних запитів управління щодо внутрішніх ризиків, виявлено проблеми інформаційного забезпечення управління ризиками факторингового бізнесу. Все це, сприяє пошуку рішень в частині удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками діяльності факторингової компанії, вибору альтернативних методів управління ризиками та їх ймовірними наслідками, мінімізації негативного впливу ризиків на фінансовий стан факторингової компанії та в подальшому сприяє визначенню ефективності факторингових операцій в умовах ризику.

Список використаної літератури:

1. *Евсейкина Е.Ю.* Бухгалтерский учет факторинговых операций в организациях : дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.12 / *Е.Ю. Евсейкина*. – Новосибирск, 2008. – 175 с.
2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» : станом на 12.07.2001 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
3. *Левченко О.М.* Факторинг: методика облікового процесу / *О.М. Левченко* // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 219–233.
4. *Ляшко В.П.* Впровадження прогресивних методів управління фінансовими ресурсами підприємств у зовнішньоекономічній діяльності : дис. ... к. е. н. / *В.П. Ляшко*. – Київ, 2004. – 174 с.
5. *Орлова О.В.* Факторингові операції: обліково-класифікаційний підхід / *О.В. Орлова* // Тези XI Міжн. наук. конф. «Економічні теорії як основа розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та контролю». – Ж. : ЖДТУ, 2012. – С. 277–278.
6. *Пальчук О.І.* Факторинг на світовому ринку фінансових послуг в умовах економічної глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / *О.І. Пальчук* ; НАН України ; ІСЕМВ. – К., 2011. – 20 с.
7. *Тараба Н.В.* Види договорів факторингу / *Н.В. Тараба* // Право України. – 2006. – № 1. – С. 78–81.
8. *Чаничадзе Я.О.* Договір факторингу : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / *Я.О. Чаничадзе*. – Харків, 2000. – 191 с.

References:

1. Evseykina, E.Yu. (2008), *Bukhgalterskiy uchet faktoringovykh operatsiy v organizatsiyakh*, Abstract of k.e.n. dissertation, Novosibirsk, 175 p.
2. Verhovna Rada Ukraïny (2001), «Pro finansovi poslugy ta derzhavne reguljuvannja ryнкiv finansovyh poslug», vid 12 lypnja, No. 2664-III, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
3. Levchenko, O.M. (2010), «Faktoryng: metodyka oblikovogo procesu», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 11 (113), pp. 219–233.
4. Ljashko, V.P. (2004), *Vprovadzhenja progresyvnih metodiv upravlinnja finansovymy resursamy pidpryemstv u zovnishn'oekonomichnij dijal'nosti*, Abstract of k.e.n. dissertation, Kyi'v, 174 p.
5. Orlova, O.V. (2012), «Faktoryngovi operatsii: oblikovo-klyasyfikacijnyj pidhid», *Tezy XI Mizhn. nauk. konf. «Ekonomichni teorii' jak osnova rozvytku buhgalters'kogo obliku, analizu ta kontrolju»*, ZhDTU, Zhytomyr, pp. 277–278.
6. Pal'chuk, O.I. (2011), *Faktoryng na svitovomu rynku finansovyh poslug v umovah ekonomichnoi' globalizatsii'*, Abstract of k.e.n. thesis, Kyi'v, 20 p.
7. Taraba, N.V. (2006), «Vydy dogovoriv faktoryngu», *Pravo Ukraïny*, No. 1, pp. 78–81.
8. Chapichadze, Ja.O. (2000), *Dogovir faktoryngu*, Abstract of k. juryd. n. of dissertation, Harkiv, 191 p.

Вигівська Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками господарської діяльності підприємств;
- проблеми бухгалтерського обліку витрат суб'єктів господарювання.

Макарович Вікторія Костянтинівна – доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси:

- обліково-аналітичне забезпечення фінансових інструментів.

Демчук Юлія В'ячеславівна – магістрант факультету обліку і фінансів Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- інформаційне забезпечення управління ризиками господарської діяльності.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2017.